

CARLES IBAÑEZ I MARTÍ

UNA PRIMERA APROXIMACIÓ BIOGRÀFICA A LA
FIGURA D'ERMENEGILD SANTAPAU I BERTOMEU,
ILLUSTRE BOTÀNIC CATALÀ ESTUDIÓS DE LA
FLORA I VEGETACIÓ INDIES.

IV Congrés d'Història de la Medicina Catalana
Poblet, 7-9 de juny de 1985
Actes, Volum III

La vida i obra d'aquest gran botànic català resten encara absolutament desconegudes a setze anys de la seva mort. És la intenció d'aquest article contribuir a la divulgació de la labor i la personalitat del personatge, el qual nasqué a Catalunya, es formà científicament a Anglaterra i realitzà la gran majoria dels seus estudis botànics a l'Estat Indi. Entre els nombrosos càrrecs que ocupà, cal destacar el seu nomenament l'any 1960 com a Cap del Servei Botànic de l'Índia. Algunes de les seves obres importants sobre la flora i la vegetació índies són: "The Acanthaceae of Bombay" (Bombay, 1951), "The Orchids of Bombay" (Bombay), "The flora of Khandala on the Western Ghats of India" (Calcutta, 1953), "The Flora of Purandhar" (Calcutta, 1956), "The Asclepiadaceae & Periplocaceae of Bombay" (Bombay, 1960), "Common trees" (New Delhi). Fou també director de la revista "Botanical Papers" (Bombay).

Una mica de biografia.

Ermenegild Santapau i Bertomeu, nasqué a La Galera (Montsià), el dia 5 de desembre del 1903. El seu pare (Ermenegild) era militar retirat, i la seva mare (Adelaida), de casa pagesa. La família (a la que cal afegir dues germanes) vivia dels beneficis de la terra (de secà, on es conrea principalment l'olivera), i fou en aquest ambient rural on Ermenegild anà creixent i desenvolupant el seu fort caràcter (actiu, emprenedor, i de vegades, impetuós). Ja de molt petit sentí inclinació per la natura, doncs li agradava sortir al camp i recollir fulles i plantes o caçar animals. Un bon dia, als onze anys, digué sobtadament als seus pares que volia ser jesuïta. Aquests es van quedar estupefactes per la tossuderia de la seva decisió; el pare s'hi negà, doncs era l'únic fill mascle de la família, però la seva mare era d'opinió contrària i acabà imposant-se.

Als catorze anys, ingressà al col·legi jesuïta de Boquetes, on estudià el batxillerat i dos anys d'humanitats (1919-1921). Tot seguit, marxà al Monestir de Veruela, on realitzà dos anys de noviciat (1921-1924), encara que no seria ordenat sacerdot fins el 6 de setembre de 1934.

El mateix any 1924, es traslladà a Barcelona, on cursa el primer any de Filosofia als jesuïtes de Sarrià. Però a l'any següent s'en va cap a Anglaterra (Heythrop), on realitza el dos cursos de Filosofia que li resten (1925-1927). En acabar, realitza un viatge de tres mesos a França, i l'any 1928, obté el Doctorat en Filosofia per la Universitat Gregoriana de Roma; abans d'acabar l'any, inicia la seva primera estada a l'Índia (Bombai).

Un cop establert a Bombai, comença a treballar com a professor a la "Highschool de Sant Xavier", fins el 1932 (*); mentrestant, també

(*) Durant aquests primers quatre anys d'estada a l'Índia, el R.P. Santapau ja s'interessà per la flora índia, tot visitant diversos territoris d'interès botànic, com ara el Mahabaleshwar.

realitza els dos primers anys de teologia. L'any 1932, torna a Anglaterra (Heythrop) amb la intenció de finalitzar els dos anys de Teologia que li resten (1932-1934). Aquest darrer any, com ja hem dit, és ordenat sacerdot.

L'any 1934, torna a Catalunya i realitza una expedició botànica als Pirineus, i a l'any següent, fa un llarg viatge a Portugal (10 mesos) amb la intenció d'ampliar els seus coneixements en idiomes estrangers. És l'any 1936, i quan esclata la guerra a Catalunya, el Reverend Pare Santapau es troba a Portugal; ell té intencions de tornar al seu país, però la seva família li comunica que si torna corre perill, doncs la seva casa ha sigut registrada. Per tant, canvia els seus plans, i des de Portugal, agafa un vaixell amb destí a Itàlia, tot i fent escala al port d'Alacant. Els tres mesos següents els passarà a Itàlia, on participarà en una expedició botànica als Alps.

La definitiva consagració a la botànica.

Corre l'any 1936, i el reverend Pare Santapau es trasllada des d'Itàlia fins a Anglaterra, presumiblement amb la intenció ja definida de dedicar-se profundament a l'estudi de la Botànica. Cursarà els seus estudis a la Universitat de Londres i, el 24 de juliol de 1940, obtindrà el títol de "BACHELOR OF SCIENCE" en la especialitat de Botànica. Dinou dies abans, havia rebut el diploma amb honors de segona classe en Botànica pel qual passava a ser membre del Reial Col·legi de Ciències de Londres. Fent un petit incís, cal esmentar que en el seu afany de conèixer idiomes estrangers, el R.P. Santapau, estudià en aquest període l'alemany, tot aprobant l'examen del Reial Col·legi de Ciència de Londres.

El 1940 és l'any de la seva segona partida cap a Bombai. Havia esclatat la segona Guerra Mundial i el R.P. Santapau decideix establir-se definitivament a l'Índia. En arribar, és anomenat professor de Botànica per la Universitat de Sant Xavier (Bombai). Aquest mateix any comença ja les expedicions botàniques als llocs d'interès natural que es troben a prop de la ciutat (cal senyalar que en un país tant gran com l'Índia, les "rodalies" de la ciutat, representen un vast territori). Durant els següents anys, doncs, es dedicarà intensivament a la botànica, tant en l'aspecte docent, com en el terreny de la investigació i classificació de la flora índica.

L'estiu del 1946 fa la primera gran expedició botànica a territoris llunyans, concretament al Baluchistan, i també a Saurashtra. (*) Resultat d'aquestes i les futures expedicions són les nombroses publicacions que realitzarà sobre la flora índica.

El constant treball de classificació i recopilació de la flora índica va fer que pugés ràpidament el seu prestigi entre els botànics d'aquell gran país, i aviat, el R.P. Santapau serà considerat com un expert en

(*) Nota de l'autor: abans del 1946 (concretament el 1944), ja havia realitzat una gran expedició al Purandhar. Cal assenyalar, que en la seva primera estada a l'Índia havia visitat també els territoris de Khandala, Purandhar i Mahabaleshwar, amb la intenció de prendre contacte amb els diferents paisatges vegetals de l'Índia.

Taxonomia Botànica. L'any 1947 (*) és anomenat membre de la Societat Linnean de Londres, i a l'any següent, en aquesta mateixa ciutat, rep dos importants títols en reconeixement a la gran tasca realitzada en el camp de la Taxonomia Botànica:

- El 7 de juliol de 1948, el Col·legi Imperial de Ciència i Tecnologia de Londres, li concedeix el Diploma d'Investigació en Botànica Taxonòmica.

- El 17 de juliol de 1948, la Universitat de Londres li concedeix el títol de Doctor en Filosofia de la Facultat de Ciència "the Field of Study being PLANT TAXONOMY".

El reconeixement de la seva tasca.

Després d'aquestes importants mencions, el R.P. Santapau torna a l'Índia a continuar la seva tasca científica. En aquest país també rebrà el definitiu reconeixement dels seus importants estudis en el camp de la botànica, així, l'any 1960, serà anomenat Cap de servei Botànic de l'Índia.

L'any 1963, en el seu seixanta aniversari, els oficials i directiva del Servei Botànic de l'Índia (Calcuta), li entreguen una efusiva felicitació on es resumeix la gran tasca que havia realitzat:

"El dia 5 de desembre de 1963, el reverend Pare Ermenegild Santapau, Sacerdot Jesuïta, celebra el seu 60 aniversari. Durant els seus llargs i continuats serveis a l'Índia, que sobrepassen els 35 anys, a través de problemes i adversitats físiques o d'altre tipus, el R.P. Santapau ha dedicat totes les seves energies per a ésser de servei a la Ciència, deixant una impressió indeleble en les nostres Ciències Botàniques contemporànies. El resultat d'aquesta disciplina que s'imposà a ell mateix, ha sigut l'enriquiment de la literatura botànica índia a través de les seves publicacions científiques, que arriben a no menys de 285 en el plaç de menys de vint anys. Una càrrega de tal tipus suportada per aquest savi, ens suggereix la clau del seu caràcter i l'esperit del seu pontificat".

Més endavant, la felicitació fa esment de totes les institucions de les quals formava part:

"... El Reverend Pare Santapau és membre de la Societat Linnean de Londres des de 1947, de l'Institut Nacional de Ciència de l'Índia (New Delhi) des de 1952, i de la Societat Botànica Índia des de 1954, a més d'ésser membre de diverses societats "cultes" i comités i organitzacions científiques tals com:

- Societat Ecològica Botànica.
- Societat Asiàtica de Bengala.
- Societat Botànica de l'Índia.
- Societat d' Història Natural de Bombai.
- Societat Internacional de Morfologistes de Plantes.
- Societat Fitopatològica de l'Índia.
- Societat Entomològica de l'Índia.
- Institut Nacional de Ciències de l'Índia.

(*) L'any 1947 comença la seva tercera estada a Anglaterra, la qual prolonga com a mínim fins l'any 1949, segons testimoni directe del Pare Galdón, jesuïta i actual subdirector de l'Observatori de l'Ebre que el conegué personalment l'estiu d'aquest darrer any (1949) a Londres.

- Congrés de Ciències de l'Índia.
- Societat Agrihorticultural de Bombai.
- Comité Ecològic de la Societat Biològica de Bombai.
- Centre Farmacèutic.
- C.S.I.R.
- Comitè de Parcs i Jardins.
- Comissió d'Energia Atòmica.
- Trombay.
- Comitè de Publicacions i Comitè Biològic.
- Comitè Assessor dels Jardins Botànics Nacionals.
- Facultat de Ciències de la Universitat de Bombai.
- Deganat de Botànica de la Universitat de Bombai.
- Deganat de Botànica de la universitat de Poona.
- Societat Botànica de Bengala.
- (Etc.)

Fou també President de diversos cossos científics tals com:

- Societat Botànica Índia (1955).
- Societat d'Història Natural de Bombai (1950).
- Societat Ecològica Índia (1942).
- Vicepresident de la Societat d'Història Natural de Bombai.
- Vicepresident de la Comissió d'Energia Atòmica de l'Índia.
- President de la Secció de Botànica del Congrés Científic de l'Índia (1963)".

El text de felicitació afegeix:

"Ens sentim tots molt feliços de saber que l'any vinent, la Societat Botànica de l'Índia li concedirà la medalla "Birbal Sahani". Ara és director del servei Botànic de l'Índia des de 1960.

Com a botànic entusiasta que és, el R.P. Santapau ha estat botanitzant en diversos Llocs del territori indi: Saurashtra (1946-1954), Khandala, Purandhar i Mahabaleshwar (1932-1961), Kanara del Nord (1954), Andhra (1956), Selva Dang (1950-1955), i varies parts de Bombai (1940-1961).

La llarga llista de les seves publicacions il·luminarà els seus treballs botànics sobre diversos temes, i cada títol representa un treball d'importància real. Els seus treballs sobre Flora de Khandala, Orquídies de Bombai, Acantàcies de Bombai, Bibliografia de la Botànica Índia, Identitat i Nomenclatura de les plantes Índies, etc., són no solament populars entre els investigadors i botànics sino per a tots els que treballen en el camp científic".

La felicitació finalitza dient:

"Junt amb la creixent força aconseguida en anys recents en el camp de la botànica sistemàtica i taxonòmica en diversos països, també s'ha donat en aquesta branca un creixent despertar a l'Índia. La Botànica Índia té un gran deute amb el R.P. Santapau, pels seus incansables esforços en iniciar, popularitzar i mantenir les disciplines de la taxonomia, pels seus serveis en aquest camp particular amb el convenciment que la taxonomia és el fonament de les Ciències Botàniques.

Manté un renom indiscutible com a Prefecte en Botànica Sistemàtica i en Taxonomia, i la seva cuidadosa i sempre voluntariosa llatinització dels excessivament nombrosos textos que se li envien de diverses parts sobre nous descobriments, és un preciós recordatori de la estimació personal que ell sent pels botànics indis.

Paciència i perseverància, saber i determinació, són els principis que el guien. A aquest sàgar savi, al que saludem en aquest moment feliç, els nostres més humils tributs pels seus llargs i ininterromputs serveis a la botànica Índia, per a orgull de l'Indostan".

Un any abans del seu seixanta aniversari, el reverend Pare Santapau realitzà una important expedició botànica a la Unió Soviètica (del setembre al desembre del 1962) amb l'equip del Servei Botànic de l'Índia, invitats per les autoritats científiques d'aquell país. L'expedició visità diversos llocs d'interès natural, a Tashkent (Uzbek), Samarkanda, Batuni, Càucus, Georgia, Moscou, Leningrad i Yalta (Crimea). Es conserva encara un important recull fotogràfic sobre aquesta expedició, i d'altres activitats que el R.P. Santapau realitzà al llarg de la seva vida.

L'any 1967, tres anys abans de la seva mort, el R.P. Santapau veu reconeguda de nou la seva labor quan rep per part del govern indi la condecoració "PADMA SHRI", que és la més alta distinció que es concedeix als ciutadans civils. Això va ser possible gràcies al fet que adoptà la nacionalitat índia al cap d'un temps d'establir-s'hi definitivament. Aquesta decisió la va prendre arran de la proclamació d'independència de l'Índia, que esdevingué el 18 de juliol del 1947; en certa manera es veié obligat, doncs les autoritats índies no permeteren la persistència de religiosos estrangers. (*)

Aquesta condecoració la rebé concretament el 26 de gener del 1967, la qual li fou otorgada personalment pel President de la República, que en aquells moments era Radhakrishnan, amb l'assistència de la primera ministra Indira Ghandi entre d'altres autoritats destacades.

L'estat espanyol, un cop assabentat de la notícia, s'apressa a concedir-li la "Encomienda con placa de la orden de Alfonso X El Sabio", que li fou otorgada el primer dia d'abril del mateix any. Li imposà la medalla Miguel Tous, ambaixador d'Espanya a l'Índia, amb l'assistència de destacades personalitats, com els ambaixadors de Mèxic, Perú, Argentina, i Xile, i de Monsenyor Cary, ministre d'assumptes estrangers de la nunciatura vaticana. També aquest mateix any 1967, se li posà el seu nom al Parc Nacional de Khandala.

A l'any següent, 1968, el reverend Pare Santapau torna per darrera vegada a Catalunya, amb la intenció de visitar a la seva família i sotmetre's a una operació de cataractes; la seva estada té una durada de tres mesos. Aprofita per fer una visita al seu poble natal, La Galera, i és anomenat fill predilecte de la vila, el dia 12 d'agost. Dos anys després, el 14 de gener del 1970, mor a la ciutat de Bombai.

En desgreuge.

Aquestes breus línies finals són per comentar l'oblit en que s'ha trobat fins ara aquest gran personatge al nostre (al seu) país. S'ha posat clarament de manifest en aquest treball la gran vàlua de les seves investigacions i el reconeixement internacional del que fou objecte. Rebé la més alta condecoració al mèrit civil que s'otorga en el seu país d'acollida l'Índia, i també arribà una condecoració des de Madrid; però aquí, a Catalunya continua sense divulgar-se i reconèixer la seva tasca científica.

(*) No hem d'oblidar que l'any 1947, el R.P. Santapau es troba a Anglaterra possiblement per evitar esdeveniments desagradables deguts a la forta tensió popular en contra dels anglesos. Al cap d'uns anys quan els ànims ja estan més calmats, decideix tornar sabent que haurà d'adoptar la nacionalitat Índia.

Potser la causa és la manca d'informació que s'ha tingut sobre la seva vida i obra, que ben pensat mereix tot un llibre per a ésser narrada. Un altra causa potser és de tipus geogràfics, i en això em vull referir a l'etern oblit en que es troben les comarques del sud, sobretot si són de l'"Ebre enllà". Tal vegada si el R.P. Santapau hagués nascut a Barcelona, a hores d'ara seria molt més reconegut al seu país d'origen. Més val tard que mai!

Potser és interessant citar el text que apareix a la gran Enciclopèdia Catalana (Tom 13, s-st; Pág.195), per comprobar la poca importància que se li dona a aquest il·lustre personatge:

"Santapau i Bertomeu, Ermenegild (La Galera del Plà, Montsià 1903-Bombai 1970). Botànic, Jesuïta, fou director del servei botànic de l'Índia. Exercí la docència a la universitat de Bombai. Efectuà una gran obra de recol·lecció i estudi de la flora índia, de la qual publicà importants treballs".

FR. H. SANTAPAU